

Spomin in opomin

Ob bližnji stoletnici rojstva Vlasta Kopača

Besedilo: Borut Peršolja

Vlasto Kopač (rojen 3. 6. 1913, umrl 27. 4. 2006) je slovenski gorniški javnosti dobro znan. Kot častni predsednik Planinske zveze Slovenije, alpinist, arhitekt, konzervator kulturne dediščine, risar ter pisec je zapustil neizbrisen pečat. Za svoje delo, trpljenje in življenje je od mlade slovenske države leta 1999 prejel zlati častni znak svobode. Tik pred smrtjo je pod uredništvom Franceta Malešiča, neutrudnega publicista iz Kamnika, v Planinski založbi izšla njegova knjiga Iveri iz Grintovcev.

Bliža se stota obletnica njegovega rojstva, ta dogodek pa je pred poletjem v Ljubljani in Dachau naznanil sočasni izid knjige v slovenskem in nemškem jeziku z naslovom Vlasto Kopač. Zamenjani pogled, risbe Vlasta Kopača iz koncentracijskega taborišča Dachau (1944–1945), Razstavni katalog ob 100-letnici rojstva Vlasta Kopača je PZS tudi finančno podprla.

Zamenjani pogled

Knjiga je bila uvod v razstavo, zaradi katere se je Vlasto Kopač po sedemindesetdesetih letih simbolno vrnil v koncentracijsko taborišče Dachau. Razstava njegovih risb je bila tam na ogled od 27. aprila do 2. oktobra 2012. V Dachau ga je prvič pripeljala aretacija v Ljubljani (prijet je bil 20. oktobra 1943 zaradi sodelovanja s komunistično partijo, odpornišva in sabotaž). Tja je prispel 8. januarja 1944 in bil registriran pod zaporniško številko 61055. Do osvoboditve taborišča 29. aprila 1945 je v njem narisal, skril in rešil sveženj 65 listov z 78 risbami. Kot je v razstavnem katalogu zapisala Michaela Haibl, "so dela večinoma narisana na navaden papir. Formati segajo od številnih A5 listov do papirnih odrezkov, od katerih najmanjši meri 6 x 4 cm."

V zadnjem intervjuju za Planinski vestnik (2003, št. 4) je Kopač Marjeti Keršič Svetel o risbah povedal: "Jaz sem si zastavil cilj, da bom to, kar se je v taborišču dogajalo, vse te grozote, narisal, da se bodo ohranile. Znal sem kar dobro risati – čeprav se risanja nisem nikoli učil. Risal sem na listke v velikosti razglednice, ki sem jih potem zalepil v razcepljen karton. Tiste kartončke sem potem hranil kot odpadke – nihče si ni mislil, da je notri kaj skrito. Osem-deset risb je vsega skupaj. Nekatere so samo skice, detajli ... Kakih šestdeset pa je dokončanih risb. Sreča, da se je to ohranilo. Če bi umrl, bi vse to pokurili."

Risbe so tako danes izjemen dokument umetniškega odporniškega delovanja in vizualni arhiv o vsakdanjiku v koncentracijskem taborišču Dachau. Zato so se združili muzealci obeh držav (iz Muzeja novejšje zgodovine dr. Kaja Širok, Jožica Šparovec in Darko Lesjak) in opravili lepo delo, ki sem si ga v drugi polovici avgusta tudi ogledal.

Med zidovi koncentracijskega taborišča

Prvič doslej je bilo razstavljenih trideset originalnih Vlastovih del. Njihovi naslovi – Samomor, Mrtvi zapornik na bodeči žici, Jetnik in stražar, Razsuševanje, Jetniki vlečejo cestni valj – povedo veliko. Postavitev je bila zelo subtilna, enako velja tudi za celotno razstavo. Gostitelji so se nedvomno zelo potrudili. Razstavo je uvedel pregleden Vlastov življenjepis, ki je celovito predstavil njegovo osebnost. Razstavni prostor je del stavbnega kompleksa stalne razstave, v okviru katere je ves čas razstavljenih enajst reprodukcij Vlastovih risb. Tri so bile na ogled tudi v zunanjem delu spominskega taborišča. Zaradi natančnosti izrisov je bilo moč detajlno rekonstruirati mesto pogleda ali dogajanja, kar me je – ob siceršnji

zgovorni praznini prostora – plastično in prepričljivo postavilo v dogajanje. Ta preskok v zgodovino je deloval zelo sugestivno, kar pravzaprav velja za celoten spominski kompleks, ki opominja na najhujše zločine človeštva.

Marjeti Keršič Svetel je Vlasto na vprašanje, kaj človeka v dachauskih okoliščinah sploh obdrži v življenju, odgovoril: "Samo to, da imaš svoje prepričanje, in moraš ga obdržati. Da te ne morejo zlomiti. Biti si moral prepričan, da bo tistega, ki te je zaprl in okupiral domovino, nazadnje vzel hudič." Toda Vlasta je hudič obiskal še enkrat. 2. oktobra 1947 je bil – tokrat v svobodni (!?) domovini – spet aretiran, na dachauskih procesih leta 1948 pa obsojen na smrt. Leta 1952 je bil pogojno izpuščen iz zapora in leta 1971 rehabilitiran. Med vojno prekinjeno diplomsko delo je po 52 letih dokončal in na ljubljanski Fakulteti za arhitekturo zagovarjal leta 1995. Naslov diplomskega dela je Oblikovanje počitniških zaselkov na Veliki planini. Po koncu pretresljivega ogleda v Dachau težko opišem občutke, morda jih najbolje opiše praznina. Praznina misli, čustev, giba. Kot bi lebdel v prostoru in kot del človeštva občutil krivdo in sram ter prevzel svoj delež krivde. Krivde, ki ni objektivna, je pa srhljiva popotnica za čas, ki ga še imam(o). Ko iz spominskega kompleksa stopiš na ulico, težko ubežiš misli, kako je mogoče, da življenje teče dalje kljub vsemu, kar se je strašnega zgodilo.

Odsev spomina

Imel sem srečo, da sem Vlasta osebno poznal. Stanoval je blizu moje nekdane službe, zato sem v odmoru za kosilo pogosto zavil k njemu (in hčeri Mojci, ki je s svojo izjemno krajinsko študijo o Veliki planini žal ostala v senci svojega očeta). Menila sva se o Veliki planini, o merjenju ledenika pod Skuto, o zemljepisnih imenih v Grintovcih ... "Ja, v hribe me je pa kar vleкло," je Marjeti povedal Vlasto. Bil je utrujen od življenja, a nikakor star. Zelo jasnih misli, zelo razčiščenih povezav o kontekstu dogajanja. Razstava, ki bo od 1. do 30. junija 2013 na ogled v Ljubljani, je lepo obeležje, saj smo Vlastu res dolžni veliko. Kljub temu da smo mu še drugič razbili iluzijo pravičnega sveta, nam je celo svoje življenje dajal znanje o naši zgodovini, kulturi in o odnosu do gora. Zato smo povabljeni, da ohranjamo spomin, da poslušamo, beremo pričevanja trpljenja in ob tem razvijamo refleksijo do norosti množičnega uničevanja soljudi. ●

¹ Več na blogu Razgledi, <http://borut.blog.siol.net/2012/08/23/razstava-del-vlasta-kopaca-v-dachau/>.